

Роль туристичної сфери в системі соціально-економічних пріоритетів розвитку України

Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Суми)

Постановка проблеми й аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливо бурхливого розвитку туризм набув у останнє десятиріччя минулого століття після проведення в жовтні 1998 р. у Ванкувері (Канада) Першої всесвітньої конференції “Туризм як впливова сила збереження миру” за участю делегацій із 65 країн світу, де вперше пролунав заклик до пропаганди і поширення туризму як гаранта миру і безпеки, що впливає на громадян різних країн, їхню економіку, культурну спадщину, традиції, релігію, ремесла.

Сучасна туристична індустрія у світовій господарській системі посідає провідні позиції: на неї припадає близько 10 % виробленого у світі валового продукту, близько 30 % світової торгівлі послугами, 7 % загального обсягу світових інвестицій, 11 % світових споживчих витрат, а також кожне 16-те робоче місце. Сьогодні подорожі та відпочинок стають невід’ємною частиною життя населення всіх континентів і, як наслідок, у структурі витрат середньостатистичної сім’ї витрати на туристичні послуги – це четверта стаття після витрат на харчування, одяг та обслуговування автомобіля [7].

На фоні бурхливого розвитку світового туризму закономірно постає питання про роль України на світовому ринку туристичних послуг. Але на фоні світового туризму, який набирає потужностей фантастично швидкими темпами, Україна виглядає досить скромно. Конкуренція та рівень сервісу іноземних монополістів є дуже високими, і вітчизняний національний туристичний продукт на їх фоні стає все менш привабливим.

На сучасному етапі розвитку України актуальними стають питання щодо створення ефективної структури управління туристичною галуззю. Подолання негативних тенденцій, створення передумов для сталого розвитку туризму має стати одним із пріоритетних напрямів державної політики в 2008 р., який проголошено Роком туризму і курортів України. Ситуація вимагає активного пошуку засобів подолання кризових явищ, причини якого треба шукати в складній соціально-економічній ситуації в державі, у невідрегульованості механізмів стимулювання туристичної індустрії, відсутності ефективної стратегії розвитку цієї галузі як на національному, так і регіональному рівнях. Перетворення України на туристичну державу світового значення вимагає також забезпечення координації діяльності різних галузей економіки, від яких залежить якісне надання туристичних послуг, зокрема транспорту, торгівлі, виробництва сувенірної продукції, видавничо-рекламної діяльності тощо. Зрозуміло, що цим на державному рівні займаються спеціально створені урядові та неурядові організації.

Аналіз наукових досліджень дає змогу виділити такі напрями дослідження туризму, як соціальний, історичний, економічний, правовий, міжнародний. Теоретико-методологічні аспекти туризму в нашій країні вивчали В. К. Федорченко, В. І. Цибух, А. Т. Матвієнко, М. П. Крачило, С. І. Попович, Г. П. Науменко, С. В. Хлоп’як, І. М. Школа. Одеська наукова школа (О. Г. Топчієва, С. К. Харичкова, О. С. Шаптали) вивчала економіку та організацію управління рекреаційно-туристичного комплексу. Сільському зеленому туризму приділяли увагу відомі українські вчені М. К. Орлатий, П. Т. Саблук. Питання збереження туристичних ресурсів та управління природокористуванням досліджували Ю. П. Лебединський, І. М. Потравний, В. І. Гетьман, В. С. Міщенко та ін.

Мета дослідження – проаналізувати діяльність туристичної галузі України та оцінити шляхи вирішення проблеми українського туризму.

Методи дослідження. На основі системно-аналітичного методу здійснено теоретичне узагальнення наукових концепцій, розробок, пропозицій провідних вітчизняних вчених, присвячених проблемам туристичної галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. З моменту проголошення незалежності Україна – одна з перших країн СНД, що в 1995 р. прийняла Закон “Про туризм”, який став правовим підґрунтям для розробки комплексу галузевих нормативно-інструктивних документів [1, 2, 3, 4].

В умовах розбудови Української держави туризм стає дійовим засобом формування ринкового механізму господарювання і надходження значних коштів до бюджету.

Міжнародна практика свідчить, що ряд країн, завдяки ефективному розвитку туризму, подолали спад в економіці, значно зміцнивши своє становище на світовій арені. У понад у 40 країнах світу туризм є основним джерелом надходжень до національного бюджету, а в 70-ти – однією з трьох основних статей доходу. Наприклад, в Іспанії частка прибутків від іноземного туризму в загальній сумі надходжень від експорту товарів та послуг становить 35 %, на Кіпрі та в Панамі – понад 50 %, на Гаїті – більш як 70 %. В Україні туристична галузь також є невід'ємним складником економіки, але становить лише 19,6 % зовнішньоторговельного обороту країни [5].

Аналіз сучасного стану вітчизняної туристично-рекреаційної галузі свідчить, що ефективність діяльності в цьому напрямі стримується через невирішеність низки проблем. Нинішній і майбутній розвиток туризму потребує активнішої підтримки з боку уряду в плані інформації та просування туризму, освоєння нових ринків, забезпечення співпраці в усіх сферах – державних і приватних. Прийняті останнім часом керівні документи на різних рівнях управління визначають два головні напрями і, відповідно, цілі розвитку туристичної галузі в Україні: перший – становлення туризму як високорентабельної галузі економіки, другий – формування конкуренто-спроможного на світовому ринку вітчизняного туристичного продукту. Важливість проведення вищезгаданих заходів важко переоцінити, але необхідно зрозуміти, що потрібно шукати нестандартні шляхи виходу з кризи, засоби формування по-справжньому конкурентоспроможної національної економіки з урахуванням сучасних реалій та досвіду країн з високорозвинутою туристичною індустрією.

На нестабільний розвиток туризму в Україні впливає кілька чинників: недостатність методичної та організаційної підтримки туристичної галузі; невеликі обсяги інвестицій у розвиток матеріальної бази; технологічна відсталість галузі.

Сьогодні в Україні працює понад 130 вищих навчальних закладів, чотири науково-дослідних інститути Міністерства охорони здоров'я України та Науковий центр розвитку туризму Міністерства культури і туризму України. Але за наявності такого значного наукового потенціалу, і досі майже немає практичних рекомендацій щодо державного регулювання, комплексних схем планування, наукового обґрунтування місця та ролі туристичної сфери в системі соціально-економічних пріоритетів регіонального і місцевого розвитку.

Щодо інвестицій, то в 2005–2006 рр. коштів на розвиток туризму в держбюджетах взагалі не було передбачено. Лише в 2007 р. український туризм отримав майже 23 млн грн, хоча за підрахунками фахівців, аби галузь могла нормально функціонувати й розвиватися, потрібно не менше 48 млн грн щорічно.

В Україні майже не застосовуються туристичні технології, які в розвинутих країнах набули ознак повсякденної ужитковості (електронні інформаційні довідники щодо готелів, транспортних маршрутів і туристичних фірм з переліком і вартістю послуг, що дає користувачам можливість бронювати місця в готелях і на транспорті). Для наближення до виходу на світовий рівень обслуговування потрібно звернути увагу на необхідність фінансування інформаційних рекламних компаній, які повинні стати частиною державної політики щодо пропагування туризму в Україні і за кордоном.

Якщо розглядати альтернативи, що існують сьогодні перед українським туризмом, то є лише два шляхи: робити акцент на іноземного споживача чи реанімувати внутрішній туристичний процес. Орієнтування на іноземного споживача потребує серйозного перегляду всієї суті самого поняття туристичної послуги. Ю. Алексеєва [6] інформує, що в Україні туристична інфраструктура є недостатньо розвинутою і водночас раціональною, що в поєднанні з низькою якістю сервісу зумовлює її низьку привабливість і, відповідно, прибутковість на фоні аналогічних показників в інших країнах Європи. На наш погляд, за наявності сучасного рівня комфорту на кількох туристичних об'єктах – загалом у державі не можна істотно змінити ситуацію. Сьогодні ми можемо лише констатувати, що на фоні зростаючої конкуренції на світовому ринку туристичних послуг іноземний туризм в Україні не відіграє належної ролі в господарському житті держави. Лише за 2005–2006 рр. вдвічі скоротилася кількість організованих туристів, майже втричі – приватні відвідування України іноземцями і вчетверо – прибуття іноземного обслуговуючого персоналу. Таке скорочення відбувається на фоні збільшення (вп'ятеро) транзиту іноземних туристів українською територією [8]. Усе це дає підстави стверджувати про втрату Україною привабливості як місця міжнародного туризму.

Слід зазначити, що об'єктивно вона має всі передумови для інтенсивного розвитку внутрішнього та іноземного туризму: особливості географічного положення та рельєфу, сприятливий клімат, багатство природного, історико-культурного та туристично-рекреаційного потенціалів.

У процесі дослідження встановлено, що способи та методи впливу, які використовуються сьогодні для регулювання туристичної галузі, не завжди виявляються адекватними сучасним умовам та тенденціям. Тому для зміни ситуації на краще необхідним є вдосконалення механізмів регулювання господарської діяльності з урахуванням досвіду країн з розвинутою туристичною галуззю, а також формування нових соціально-економічних підходів до стратегії розвитку національного туристичного комплексу і системи управління туристичними процесами як на державному, так і регіональному рівнях. Для цього необхідно запровадити сприяння будівництву і реконструкції готелів та інших об'єктів туристичної інфраструктури, що спонукатиме іноземних та вітчизняних інвесторів укладати кошти в туристичну індустрію, надати можливість прямого фінансування з державного та місцевих бюджетів заходів щодо розвитку туристичної інфраструктури, а саме: облаштування маршрутів, місць для відпочинку в лісах та гірських районах, громадських пляжів, оглядових майданчиків, центрів туристичної інформації тощо. В умовах майже повної комерціалізації туристичної галузі держава має розвивати соціальний туризм і створювати умови для залучення до споживання туристичного продукту широких верств населення, насамперед дітей, студентів, молоді, людей похилого віку, інвалідів тощо.

Нині законодавчо-правова база, на нашу думку, не відповідає вимогам сьогодення, немає інструкцій та інших нормативних документів, які були б логічно взаємопов'язані й не суперечили один одному. Необхідність державної підтримки та регулювання туризму як складної галузі, до якої входить понад 40 суміжних галузей народного господарства (транспорт, зв'язок, харчування тощо), є очевидною [8]. Отже, перед українським туризмом стоїть багато проблем, які потребують негайного розв'язання за допомогою вдосконалення системи та механізмів регулювання, а саме – внесення до чинного законодавства змін та доповнень, які допоможуть створити сприятливі передумови для розвитку внутрішнього туризму.

Висновки. Проаналізувавши ситуацію в туристичній галузі України, ми спробували виокремити її головні проблеми та знайти альтернативний шлях виходу з кризи. Зрозуміло, що виведення України до числа передових туристичних держав світу є завданням комплексним і вимагає системних зусиль від усіх гілок влади. Для цього необхідно вирішити певні законодавчі проблеми, узгодити роботу всіх учасників туристичного ринку і через системне фінансування, політичну й ідеологічну підтримку забезпечити сталий розвиток туризму. Здійснення повною мірою вищезгаданих заходів не тільки допоможе розвитку туристичної галузі, а й сприятиме зміцненню економіки всієї країни, а значить і підвищенню добробуту українців.

Подальші дослідження у сфері туризму в Україні вбачаються у вивченні напрямів формування конкурентоспроможного національного туристичного продукту на міжнародній арені.

Література

1. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 № 325/95-ВР // Офіц. вісн. України.– № 44.– С. 35–48.
2. Про внесення змін до Закону України “Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні”: Закон України від 23.03.2000 № 1613-ІІ // Орієнтир.– 2000.– № 14.– С. 12.
3. Про курорти: Закон України від 5.10.2000. № 2026-ІІІ // Офіц. вісн. України.– 2000.– № 44.– С. 35–48.
4. Про внесення змін до Закону України “Про туризм”: Закон України від 18.11.2003 № 1282-ІV // Голос України.– 2003.– № 247.– С. 10–19.
5. Алексеева Ю. Вплив державної політики на розвиток туристичної галузі України // Актуальні проблеми внутрішньої політики: Зб. наук. пр.– К.: Вид-во НАДУ, 2004.– Вип. 1.– С. 103–107.
6. Алексеева Ю. Економіко-правові засади розвитку соціального туризму в Україні // Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. пр.– Х.: Вид-во ХРІДУ НАДУ “Магістр”, 2004.– № 1 (19).– С. 58–64.
7. Безнесюк В. Туризм і його місце в соціально-економічному розвитку України // Регіон. економіка.– 2001.– № 1.– С. 232–336.
8. Фастовець О. О. Організація транспортних подорожей і перевезень туристів: Навч. посіб.– К.: Вид-во ФПУ, 2007.– С. 17–34.

Анотації

Робота присвячена аналізу діяльності туристичної галузі України на сучасному етапі з поглибленою інформацією, статистичними відомостями, аналітичними висновками.

Ключові слова: туризм, туристські послуги, туристський продукт.

Робота посвящена анализу деятельности туристической сферы Украины на современном этапе с углубленной информацией, статистическими данными, аналитическими выводами.

Ключевые слова: туризм, туристические услуги, туристический продукт.

The article deals with analysis of the activity of the tourist sphere in Ukraine. It points out the information, statistic data and analytical conclusions of the analysis.

Key words: *tourism, travel serises, touristic nproduction.*